

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 4, p. 1-9, August 2012

BAKLAVANÂME

BAKLAVANAME

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Abstract

One of the most important criteria in the Nations culture and civilization is the kitchen menus. Turkish gastronomy has been in too many different regions and this issue brought a wealthy kitchen, wealth of products, and has had a very colorful menu. Baklava, being the most prominent product of this wealthy menu, has been an exceptional diamond which is begrudged and on which some nations are trying to own. Baklava, which is being made with putting various nuts between thin doughs and pouring sherbet upon, is a Turkish rooted word and entered into proverbs and idioms. Interlaced many languages and being used still. It has been written many poems about baklava, which has been a topic to a procession in Ottoman. In this poems, baklava has been observed more excellent than the darling which is at the top of the diwan poems. In this article, the poems which are fasten down among the poems written about baklava will be presented.

Key Words: Culinary culture, Menu, Baklava, Baklavanâme, Dessert.

Öz

Milletlerin kültür ve medeniyetinde en önemli ölçütlerden birisi de mutfak menüleridir. Türk mutfağı, muhtelif coğrafyalarda yaşamının getirdiği zenginlikle birçok ürünü bünyesinde barındırmış ve çok renkli bir menüye sahip olmuştur. Baklava, bu zengin menünün en önde gelen ürünlerinden olup daha sonra adeta kıskanılan ve birçok millet tarafından sahip çıkılmaya çalışılan müstesna bir tatlı olmuştur. İnce yufkaların arasına çeşitli kuruyemişler konularak yapılıp üzerine de şerbet dökülen baklava, Türkçe kökenli bir kelime olup, birçok atasözü ve deyimde de girmiş, Türkçe'den birçok dile geçmiştir. Osmanlıda özel bir *alaya* da konu olan baklava hakkında birçok manzume yazılmış ve bu

manzumelerde bazen baklava, divan şiirinin en üst makamında yer alan sevgiliden üstün tutulmuştur. Bu makalede baklava hakkında yazılmış olan manzumelerden tespit edilenler dikkatlere sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mutfak kültürü, Menü, Baklava, Baklavanâme, Tatlı.

Giriş

Medeniyetlerin değerlendirilmesinde mutfak kültürü ve menüsü en önemli ölçütlerden birisi olup, gelmiş geçmiş birçok medeniyet yeme-içme âdeti ve mutfak kültürüne göre tanınıp değerlendirilmektedir. Yüzyıllarca farklı coğrafyalarda, farklı devlet ve milletlerle temas hâlinde bulunmuş olan Türk mutfağı, çok orijinal lezzetlerin sunulduğu renkli ve zengin bir menüye sahip olmuştur. Anadolu Türk mutfağının zengin ve orijinal bir mutfak olmasında Orta Asya'dan getirilen et ve süt ağırlıklı menüler, Kafkasya ve Ön Asya'dan tahıl ağırlıklı menüler, Ege-Akdeniz'den nebatî menüler, Arap, Fars, Bizans, Balkan, Afrika vd. coğrafyalardan da sakatat, kebab, süt vs.ye dayalı menüler önemli rol oynamıştır. Bu zengin mutfağın menüsünde hep önlere bulunan ürünlerden birisi de baklava olmuştur.

Baklava, Türk mutfağı başta olmak üzere Ortadoğu, Balkan ve Güney Asya mutfaklarında önemli yer tutmuş bir hamur tatlısı olup, ince yufkaların arasına bölgeye göre ceviz, Antep fıstığı, badem veya fındık konularak yapılan ve şeker şerbeti veya bal şerbeti ile tatlandırılan bir tatlıdır. Ortaya çıkan bulgular baklava kelimesinin Orta Asya ve Türkçe kökenli bir tatlı olduğunu göstermekte olup¹ zamanla Topkapı Sarayı'nda bugünkü halini almıştır.² Eski Türkçe'de baklağı, baklağı olarak geçmektedir.³ Baklava kelimesinin Moğolca "bağlamak, sarmak" anlamına gelen bayla- kelimesinin üstüne Türkçe fiil eki -v getirilerek türetilmiş olabileceği söylenmişse de, Moğolca bayla- fiili de Eski Türkçe'den alınmış olduğundan bu görüş zayıflamıştır.⁴ Kelimenin Arapça bakla kelimesi ile bir ilgisi kurulamamıştır. Baklava kelimesi, eşkenar dörtgen biçiminde olan nesneye de ad olmuş ve "baklava açmak, baklava börek, baklava dilimi" gibi deyim ve sözlerde de kullanılmıştır.⁵ Bu kelime Türkçe'den birçok dile geçmiş, birçok ulusun mutfağında yer etmiş ve birçok ulus tarafından da sahiplenilmiştir. 2006 yılında Avrupa Günü etkinlikleri çerçevesinde dağıtılan kitapçıkta baklavanın Rum tatlısı olarak tanıtılması tepkilere yol açmıştır.

Baklava Osmanlı sarayında da çok tutulan bir tatlı olmuş ve bayram, düğün, eğlence, kutlama sofraları ve resmî törenlerde mutlaka yer almıştır. Hatta 17. yüzyıl sonlarında sarayda bir baklava alayı oluşturulmuş ve her Ramazan ayının ortasında padişahın askere bir iltifatı olarak saraydan yeniçeri ocağına törenle baklava götürülmüştür. Bu alayda her on askere bir sini baklava hazırlanıp saray mutfağı önünde dizilmiş ve silahtar ağa ilk siniyi teslim aldıktan

¹ Oxford Dictionary of English 2e, *Baklava*, Oxford University Press, 2003.

² Charles Perry, *The Taste for Layered Bread among the Nomadic Turks and the Central Asian Origins of Baklava*, in *A Taste of Thyme: Culinary Cultures of the Middle East* (ed. Sami Zubaida, Richard Tapper), 1994, s.87.

(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Baklava>; <http://www.kitchenproject.com/history/Baklava.htm>)

³ Paul D. Buell, "Mongol Empire and Turkicization: The Evidence of Food and Foodways", p. 200ff, in Amitai-Preiss, *op.cit.* (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Baklava>)

⁴ Sukhbaatar, O., *A Dictionary of Foreign Words in Mongolian*, s. 25. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Baklava>

⁵ TDK, Güncel Türkçe Sözlük, "baklava".

sonra diğer sinilerin her birini ikişer asker yüklenmiştir. Her bölüğün âmirleri önde, baklava sinilerini taşıyanlar da arkada olmak üzere kışlalara doğru yürüyüşe geçmişlerdir.⁶

Osmanlı'da baklava, başta baklava alayı olmak üzere Osmanlı arşiv belgelerinde de geniş ölçüde yer almış⁷ ve genellikle şu işlemler dikkati çekmiştir: “*Dergâh-ı Âlî yeniçerilerinin baklava harcı, yeniçerilere baklava tevziâtı, Dergâh-ı Âlî baklavacıları için yapılan tayinat, yeniçeri vs. ocakların Ramazan'da pişirilecek baklavalarının tatlılanması için her sene verilegelen odunların alımı, Dîvân-ı Hümayûn'a ait baklava tepsilerinin tamiri, Ramazan'ın on beşinde Hırka-i Şerif ziyareti ve baklava töreni, kaybolan 300 baklava tepsisinin yenilerinin alınması, Ramazan'ın onbeşinde Tophane Ocağı'na da baklava verilmesi...*”

Baklava hakkında yazılan manzumeler

Baklavanın toplumda gördüğü büyük sevgi ve beğeni, şiir ve edebiyata da yansımış ve eşsizliği veya üstünlüğü hakkında çeşitli manzumeler yazılmıştır. Bu manzumeler, Osmanlı döneminde kitapların arka sayfalarında rastgele kaydedilmiş hâlde karşımıza çıkmakta olup araştırmalar derinleştikçe daha fazla manzumenin ortaya çıkacağına şüphe yoktur. Biz şu ana kadar müstakil hâlde yazılmış iki manzume ile gazel veya kasidelerin aralarında geçen birkaç beyti tespit etmiş bulunuyoruz. Tespit edilen manzumelerin sayısının şimdilik az olması, baklavanâme başlıklı bir manzumedan bahsedilemeyeceği anlamına gelmez. Çünkü, şu anda elimizde bulunan iki manzume ve diğer beyitler, çok sevilmesi sebebiyle baklavanın müstakil biçimde ele alındığını düşündürmektedir. Elimizde müstakil hâlde bulunan manzumelerin ikisi yurtdışında Bayerische Staatsbibliothek'te tespit edilmiş olup, bunların birisi kıt'a, diğeri de mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Ayrıca çeşitli divanlarda gazel ve kasidelerin beyitleri arasında baklavanın övüldüğü veya ona teşbihlerde bulunduğu beyitlere de rastlanılmıştır. Baklava üzerine yazılmış şiirlere günümüzde de rastlanmak mümkündür.

*Baklavînâme*⁸

Yazarı belli olmayan bu manzumede baklavanın faziletleri anlatılmıştır. Manzumede geçen: “gedâ, şehâ, du'âcılar, arkadaşlar, hediye, hayr du'â ideler” gibi ifadelerden yola çıkılarak, yazarının baklava alaylarında yer almış bir yeniçeri olduğu söylenebilir. Kıt'a şeklinde, muzâri' bahrinden mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbıyla yazılmış olan manzumede baklavanın faziletlerine dair şunlar söylenmektedir:

(Ey baklava!) Senin zâtın, şehir içinde halkın övüncü; yıldızların içinde de duhâ vaktinde alevlenen güneş gibidir. Seni övmek haddim değil ama, yüce şânına lâyık bir duam olsun istiyorum. Tepsisi ay hâlesi, kendisi ay gibi, yaprakları da kat kat olan yer ve gök

⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Baklava>

⁷ Bu belgelerden bazıları: MAD.d.. 18762; D.BŞM.d...; 1191/A; D.BŞM. MTE.d.. 11008; D.BŞM.MTE.d.. 11140; D.BŞM.d.. 42643; 19/N /1123 İE.SM.. 29/3090; 06/L /1148 C..AS.. 1214/54465; 29/Z /1152 C..SM.. 139/6990; 21/N /1173 C..AS.. 68/3188; 23/N /1175 C..SM.. 18/921; 20/S /1178 C..AS.. 1046/45967; 25/Za/1182 C..SM.. 115/5771; 23/S /1186 C..AS.. 766/32359; 29/L/1186 C..AS.. 311/12856; 12/L /1187 C..AS.. 51/ 2368; 13/L /1187 C..AS.. 527/21995; 11/L /1190 C..SM.. 180/9008; 12/L /1190 C..SM.. 127/6354; 06/Za/1194 C..SM.. 128/6446; 18/Ca/1196 C.ZB. 70/3470; 19/L/1201 C.AS. 418/17318; 24/L/1203 C.AS.1078/47509; 29/Z /1203 HAT 1390/55402; 25/Z /1204 C.SM. 126/6332; 12/N /1207 C.SM. 38/1946; 29/Z /1211 C.SM.156/7818; 17/L /1217 C.SM. 124/6220; 29/Z /1230 HAT 1532/69; 29/Z /1239 HAT 1564/66.

⁸ Bayerische Staatsbibliothek, cod. turc 27, yk. 66b.

gibidir. O, gül renkli gökyüzü gibi ortaya geldiği zaman arkadaşlar ona bir hediye gibi bir bir el uzatırlar. Onun bademi yıldızlar gibi çok, yüzü de şekerden, kış yaprağı gibi bembeyazdır. Yağ ve bal onu bir okyanus gibi eder, kendisi de onun içinde bir ada gibi görünür. Ey şâh! Sen bu sözü nazmedip söyledin; ancak senin söylediğin baklava gibidir.

Diğer mektup:

Ey şâh! Devletin dâyim ve zengin olsun, ben kulun bunu Hak'tan ister. Ey şen kalpli! Allah için ihsânda bulun; Hak, belânı giderip ömrünü uzun etsin. Hâsılı, isteğimiz açıkça budur ki sizden hemen daima baklava isteriz. Lutfedip vaktini geçirmeyesiniz, üzerine de somunu ilave edesiniz. Duâcılar onu yesinler ve size de hayır duâ etsinler.

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Şehrün içinde zâtun eyâ mefharu'l-enâm
 Encüm içinde şu'lede şems-i duhâ gibi
 Haddüm degül zâtunı medih eylemek velî
 Şân-ı şerîfüne ola lâyıık du'â gibi
 Tepsisi hâle kendüsi dahi kamer-misâl
 Kat kat ola varakları arz u semâ gibi
 Gülgün sipihîr gibi gele meydâna çünkim ol
 Bir bir el uzada ana yârân cedâ gibi
 Bademi bî-şümâr ola encüm gibi anun
 Şekerle yüzi ak ola berg-i şitâ gibi
 Bahr-ı muhîr kıla anı revganıla 'asel
 Kendi görine anun içinde bir ada gibi
 Sen bu kelâmı nazm idüben söyledün şehâ
 Ancak senün söyledüğün baklava gibi

Nâme-i diger:

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Devletün dâyim ziyâd olsun şehâ
 İsterem bunı Hakumdan ben gedâ
 Hakk için ihsân idün ey kalb-i şâd
 Hak belânı redd ide ömrün ziyâd
 Hâsılı budur recâmız bil 'ayân
 Baklava cerr ideriz sizden hemân
 Lutf idüp geçirmeyesiz demüni
 Zamm idesiz üzerine somunu

Du'âcılar anı anda yiyeler
Size dahi hayr du'â ideler

İkinci manzume, yine Bayerische Staatsbibliothek Türkçe yazmaları arasında, kolleksiyon mahiyetindeki bir yazma nüshanın orta sayfalarında tespit edilmiştir. Bu yazma nüshada birçok konuda ve nazım şeklinde 20-50 beyit arasında değişen arka arkaya kaydedilmiş manzumeler yer almaktadır. Baklava üzerine yazılmış manzumenin yazarı belli olmayıp, tekerlemeler kullanılarak baklavanın diğer yiyecek ve içecekler arasındaki müstesna yeri üzerinde durulmuştur. Baklavanın fazileti hakkındaki bu tekerlemeli manzume, 8'li hece vezniyle ve dörtlüklerle yazılmış olup, dördüncü mısralar 10 heceli "İlla baklava illa baklava" şeklindeki nakaratlardır. Bu tekerleme mealen şöyledir:

"Hakk'ın sayısız nimetleri olup hepsiyle de aram iyidir; ama ille de baklava isterim. Yahniyle iyi anlaşırm, paça güzel bir aşdır, soğanla yemek hoşdur; ama ille de baklava isterim. Tütünü içmem acıdır ve halkın faydasız masraflarındandır, pilav başımın tacıdır; ama ille de baklava isterim. Helvanın tadı güzel olup adı dillerde söylenir durur, zerdenin de tadı çok hoşdur; ama ille de baklava isterim. Sıcak kestane yemek hem katık olur hem de ekmek, sirkeli balık çok güzeldir; ama ille de baklava isterim. Kavurma başka bir mezedir, sarma güzel etden tazedir, paluze gayet tatlıdır; ama ille de baklava isterim. Ekşi aşın masrafı çoktur, sütlü aşın benzi aktır, hoşafa ise sözüm yoktur; ama ille de baklava isterim."

Tekerleme⁹

Hakkun ni'metleri çokdur
Birine de sözüm yokdur
Herbiriyle işim hoşdur
İllâ baklava illâ baklava
Yahniyle de başım hoşdur
Paça da bir güzel aşdır
Soğanla ta'âm hoşdur
İllâ baklava illâ baklava

Duhânı içmezem acıdır
Halkın zevâidi harcıdır
Pilav da başımın tâcıdır
İllâ baklava illâ baklava

⁹Bayerische Staatsbibliothek, cod. turc 511.

Helvanın da güzel dadı
Söylenir dillerde adı
Zerdenin de hoşça dadı
İllâ baklava illâ baklava

Isıcak kestane yemek
Hem katık olur hem etmek
Hoşcadır sirkeli semek
İllâ baklava illâ baklava

Kavurma başka bir meze
Sarma güzel etden tâze
Gâyet tatludur paluze
İllâ baklava illâ baklava

Ekşi aşın harcı çokdur
Sütli aşın benzi akdır
Hoşafa da sözüm yokdur
İllâ baklava illâ baklava

Baklava, şiirlerde çeşitli benzetme ve ilgilerle de geçmektedir. Bunlar gazel, kaside, kıt'a vd. nazım şekillerinde genellikle benzetme amacıyla kullanılmıştır. Bazı örnekleri aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür:

Baklava, çeşitli yiyeceklerin sayıldığı 21 beyitlik bir hasbihâl manzumesinde *memuniye* adlı helva (un, süt ve balla yapılan bir tatlı) ile bir arada şöyle anılmaktadır:

Baklava me'mûniyye halka çini
Üstüne tatlu üzüm âvengi¹⁰

İbrahim Tırsî'nin dîvânında baklava ile ilgili ilgi çekici beyitler olup, bunlara ait örnekler aşağıda verilmektedir. Buna göre, mektep hocasının gözüne geceleyin uykuda sahan böreği ile baklava görünmektedir:

Giceyle uyhuda mekteb hâcesinüñ gözine
Sahan böreği ile baklava gelür görünür¹¹

¹⁰ *Hasbihâl-i Sâfi*, Haz. Dilek Batıslam, İstanbul: Kitabevi, 2003. "Hasbihâl-i haşîş-hârân-ı bî-ser ü sâ mân-ı dü-cihân"

Her kadar başka tatlılardan bıkılsa da Edirne baklavasının tadı başkadır:

Gerçi gayrı tatlılardan bıkmışuz

Lîk Edirne baklavası hoş gelür ¹²

Hocaların gözü baklava tepsisinde olsa da, mekteplerin süsü daima çocuklarla olur:

Hâcelerüñ nazarı baklava tepsisinde

Mektebüñ zîneti her vech ile sıbyânladur ¹³

Nasıl, şeyh (yaşlı) için yasakçı degneği bastonun yerini tutmazsa, yumurta kayganası da baklavanın yerini tutamaz:

Yasakçı degnegi şeyhe ‘asâ yerin tutmaz

Yumurta kayganası baklava yerin tutmaz ¹⁴

O, gümüş göğüslü yâr, baklava tepsisi gibi yalananacak durumda olan göğsünü yakasıyla kapatmıştır:

Yalardum baklava tepsisi gibi

Yaka düşürdi sîmîn-ber kapandı ¹⁵

Gönül, aç gözlülüğünden bir aşçıya şakirt olmayı istemiştir. Ama, eğer baklavayı, yahniyi bilmeseydi buna gerek kalmaz ve hiç zahmet de çekmezdi:

Bir aşçıya şâkirdliği dil ârzu eyler

Aç gözlülüğünden

Bilmezsem eger baklava yahnîye ne minnet

Hîç çekme meşâkkat ¹⁶

Baklava gibi yufka yürekli Zâtî, lezzeti şekerde bile bulunmayan yârin saf dudağını şevkle anlatmaktadır:

¹¹ İbrahim Tırsî Divanı Haz. Kadriye Yılmaz, Yüksek Lisans Tezi. SDÜ, 2001, s.64.

¹² Tırsî Divanı, a.g.t. s.55.

¹³ Tırsî Divanı, a.g.t. s.73.

¹⁴ Tırsî Divanı, a.g.t. s.89.

¹⁵ Tırsî Divanı, a.g.t. s.199.

¹⁶ Tırsî Divanı, a.g.t. s.204.

Şevk ile baklava-veş yufka yürekli Zâtî
Vasf itdi lâ‘l-i nâbuñ yok lezzeti şekerde ¹⁷

Lebîb, baklavayı sevgilinin dudağından daha tatlı ve zevkli görmektedir. Ona göre, gonca dudaklı yârden, mahzun âşığı ferahlatması istendiğinde nazikçe: “güllaç baklavası (veya baklava ve güllaç) yer mi” diye sormuştur:

Dedim o gonçe-feme ‘âşık-ı hazîni gel aç
Dedi nezâket ile yer mi baklavâ-yı gülâc ¹⁸

Lebîb, sevgilinin tatlı dudağından küfür işitse, o küfür, onun cânının damağına kaymak baklavasından daha güzel gelecektir:

Eger düşnâm işitsem ol leb-i şîrîn-edâsından
Gelir evfak mezâk-ı câna kaymak baklavasından ¹⁹

SONUÇ

Türk mutfağı, derin ve engin yapısına paralel olarak, çok katlı ve pek tatlı bir ürünü geliştirmekte gecikmemiş ve bugün birçok millet tarafından sahiplenilen değerli ve beğenili bir hamur tatlısını mutfağının vitrinine koymuştur. Bu tatlı, hamuru yüzyıllardır yoğrula yoğrula kıvama gelen, açıla açıla mükemmele eren *baklavadır*. Baklava “illa baklava illa baklava” dedirtecek kadar dudağı okşayan, damağı güzel yoklayan bir tatlı olup, şiir ve edebiyatta da büyüsunü çabuk göstermiştir. Baklava, adeta, kâinatı oluşturan dört unsuru bünyesinde mezcetmiş bir tatlı olup her katında ayrı bir yer, her açımında gayrı bir değer mündemiçtir. Nasıl şeker kamışı defalarca pişirile pişirile has şeker hâline geliyorsa, baklava da oklavayla açıla açıla has tatlı hâline gelmektedir. Onun her karesinde ayrı bir ses, her paresinde farklı bir nefes gizlidir. Baklavanın her açımı ve her dilimi derinden gelen anlamlı bir sesi haber vermektedir. Baklava, bu seçkinliği ile mütenasip olarak rafine duygulara da hitap etmiş ve değme dilberleri kıskandıracak beyitlere konu olmuştur. Bu çalışmada, bunlardan tespit edilen manzume ve beyitler dikkatlere sunulmuştur.

KAYNAKÇA

BATIİSLAM, Dilek, *Hasbıhâl-i Sâfi*, İstanbul: Kitabevi, 2003.

Güncel Türkçe Sözlük, TDK.

KADIOĞLU ÇEVİK, Nihal, *Türk mutfağının Akdeniz mutfak kültürünün genel özellikleri yönünden değerlendirilmesinin önemi*, 5. MA Türk Halk Kültürü Kongresi, KB, Ankara 1997.

KURTOĞLU, Orhan, *Lebîb Divanı*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2004.

¹⁷ Zâtî Divanı (Vildan Serdaroğlu, *Zâtî`nin gazeliyatına göre 16. yüzyılda sosyal hayat*, İÜ SBE, doktora tezi) gazel 1457.

¹⁸ Lebîb Divanı (Orhan Kurtoğlu, Doktora Tezi. Hacettepe Üni., 2004, s.503)

¹⁹ Lebîb Divanı, a.g.t. s.639.

- Oxford Dictionary of English 2e, *Baklava*, Oxford University Press, 2003.
- PAUL D. Buell, *Mongol Empire and Turkicization: The Evidence of Food and Foodways*, p. 200ff, in Amitai-Preiss, *op.cit.*
- PERRY, Charles, *The Taste for Layered Bread among the Nomadic Turks and the Central Asian Origins of Baklava*, in *A Taste of Thyme: Culinary Cultures of the Middle East* (ed. Sami Zubaida, Richard Tapper), 1994.
- SERDAROĞLU, Vildan, *Zâfî'nin gazeliyatına göre 16. yüzyılda sosyal hayat*, İÜ SBE, Doktora tezi gazel 1457.
- SUKHBAATAR, O., *A Dictionary of Foreign Words in Mongolian*, 1997.
- YILMAZ, Kadriye, *İbrahim Tırsî Divanı*, Yüksek lisans tezi, SDÜ, 2001.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Baklava>
- <http://www.kitchenproject.com/history/Baklava.htm>
- <http://www.bsb-muenchen.de/Orientalische-und-asiatische-Handschriften.1686.0.html>
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA): *MAD.d; D..BŞM.d; D..BŞM; MTE.d; D..BŞM.MTE.d; İE.SM; C..AS; C..SM; C..ZB; HAT..*